

"צועדים בבטחה" – רשת מסלולי הליכה ומפגש קהילתיים במרחב הציבורי

כתיבה ופיתוח המודל: ד"ר רינת בן נון – תכנון חברתי לעיר ידידותית גיל

היוזמות המוצגות במסמך זה צומחות מתוך תפיסה חברתית וצורך חיוני: הנעת תושבים מבוגרים ליציאה ממרחב הבית הפרטי אל המרחב הציבורי. מטרתן המרכזית היא לעצב סביבה עירונית בטוחה, מזמינה ונוחה, המשלבת בין פיתוח תשתיות פיזיות במרחב הציבורי לבין מענה למאפיינים ולצרכים החברתיים של התושבים הזקנים של העיר, ובכך מאפשרת להם לקחת חלק פעיל וטבעי במרקם החיים הקהילתי ולשהות בזיקה מתמדת וישירה בינות אנשים אחרים.

1. תקציר היוזמה

מהות היוזמה: פיתוח ותיגו של מסלולי הליכה יישוביים ייעודיים המונגשים לאוכלוסייה המבוגרת, במטרה לעודד הליכתיות בטוחה, להפיג בדידות, לחזק את הבריאות ולייצר הזדמנויות ספונטניות למפגש חברתי ברחוב. **המתקן והתשתית הפיזית הדרושים:** רשת ספסלים ומקומות ישיבה (קיימים וחדשים) המוצבים במרחקים קבועים של עד 70 מטרים, ברזיות מים נגישות בכל 400 מטרים, פתרונות צל, תאורה מותאמת, וסימון ויזואלי ייחודי על גבי אלמנטי הישיבה המשמש כנווט דרך. **מודל ניהול הפרויקט:** יוזמה משולבת המנוהלת על ידי מחלקת ההנדסה והתכנון העירוני יחד עם רשת המרכזים הקהילתיים, תוך שיתוף פעולה עם בעלי עסקים מקומיים ומערך מתנדבים המקדם יזמות אישית בקרב התושבים.

2. הצורך והרקע

הליכתיות (Walkability) במרחב העירוני מהווה תנאי יסוד לעצמאותם ולאיכות חייהם של אזרחים ותיקים. עם זאת, ביישובים רבים המרחב הציבורי סובל מחוסר רציפות תשתיתית: היעדר מקומות ישיבה תכופים, מחסור בהצללה, ותאורה לקויה בשעות הערב. חסמים פיזיים אלו גורמים ל"פחד מנפילה" ומאלצים מבוגרים רבים להישאר ספונים בבתיהם, דבר המגביר באופן ישיר את תחושת ה-בדידות והניתוק החברתי.

מחקרי מוביליות מראים כי הימצאותן של תשתיות פיזיות תומכות, ובמיוחד ספסלים הממוקמים במרחקי הליכה קצרים, משנה באופן דרמטי את נכונותם של אזרחים ותיקים לצאת אל החוץ. היוזמה הנוכחית עושה שימוש בעקרונות של תכנון טקטי – היא אינה דורשת סלילת כבישים או שינוי ענק, אלא מחברת ומסמנת רשת קיימת של מקומות ישיבה לכדי מסלול הליכה בטוח, מעניין ומזמין, המציע את היישוב לעבר מודל של עיר ידידותית גיל.

3. קהל יעד

קהל היעד המרכזי של התוכנית מורכב מאזרחים ותיקים המתמודדים עם חסמי יציאה מורכבים אל המרחב הפתוח, ומתחלק לשלוש תתי-קבוצות עיקריות:

- **אנשים הממעטים לצאת מביתם:** תושבים מבוגרים שאיבדו את הביטחון לצאת החוצה ומבלים את מרבית זמנם בדל"ת אמותיהם, ועבורם מסלול ההליכה המרושת משמש כעוגן פיזי המשרה ביטחון.
- **ותיקים עם ירידה בניידות:** תושבים הזקוקים לתמריץ מעשי ומובנה כדי להתגבר על קשיים פיזיים, ומסלול הליכה המציע מקומות עצירה תכופים וקרובים מעניק להם את הרצון והיכולת לצאת מהבית.

- **בודדים המחפשים מפגש קבוצתי:** מבוגרים החשים בדידות ומחפשים הזדמנות בלתי אמצעית לפגוש אנשים מקבוצת השווים שלהם, להחליף מידע, ליצור קשרים בין-אישיים ולייצר חברה משותפת.

4. מטרות התוכנית

- **עידוד אורח חיים פעיל ובריא:** יצירת תשתית הליכה קבועה, מוגנת ומזמינה המותאמת ליכולות הפיזיות של תושבים מבוגרים.
- **יצירת מקומות מפגש והפגת בידוד:** הפיכת מסלול ההליכה לרשת חברתית חיונית שבה נקודות העצירה הופכות למוקדים של חברה, החלפת מידע ושיח.
- **חיזוק הקשר הקהילתי והכלכלה המקומית:** חיבור האזרחים הוותיקים ל"מקומות שלישיים" (בתי קפה, חנויות שכונתיות, מוסדות תרבות) המחזקים את תחושת השייכות ליישוב.
- **מינוף יזמות אישית:** שיתוף התושבים המבוגרים בעיצוב, סימון וליווי המסלולים, מתוך תפיסה שהם המומחים הגדולים ביותר לצרכיהם.

5. מודל ניהולי

הפרויקט מנוהל כתוכנית רוחבית של הרשות המקומית בשיתוף הקהילה:

- ועדת היגוי עירונית: הובלה משותפת של אגף שפ"ע (שיפור פני העיר), מחלקת התכנון הכללי ורשת המרכזים הקהילתיים.

- **נאמני המסלול (מתנדבים):** קבוצות מנהיגות של אזרחים ותיקים הפועלים ברוח של יזמות אישית ומנהלים בקרה שוטפת על תקינות המסלול, מדווחים על מפגעים ומלווים קבוצות צעידה.
- **פורום עסקים ידידותי-גיל:** רשת שותפויות עם בעלי עסקים מקומיים הממוקמים לאורך המסלול, המחויבים לאירוח מסביר פנים (מתן אפשרות למילוי מים, כניסה לשירותים או ישיבה קלה).

6. משימות ופעילויות מרכזיות

- **מיפוי והתוויית דרך:** איתור רחובות בטוחים מבחינה תחבורתית, עשירים בצל טבעי או מלאכותי, ותאורת רחוב מיטבית.
- **עיצוב וסימון טקטי:** צביעה או עיצוב ייחודי של ה-ספסלים ומקומות הישיבה הקיימים לאורך המסלול בצבעוניות אחידה וברורה, המשמשת כ"סימון שבילים" עירוני (בדומה לסימוני הייקינג בטבע).
- **שילוב נקודות עניין ו"מנטליות הרחוב":** ניתוב המסלול כך שיעבור בין נקודות עניין כלל-עירוניות ומקומות מפגש מוכרים – מרחבים קהילתיים שבהם ניתן לעצור, לקנות שתייה, להתעדכן ברכילות השכונתית ולהמשיך בצעידה.
- **הקמת מערך מים ונוחות:** התקנת ברזיות נגישות במרחקים קבועים ודאגה לנגישות פיזית מלאה (רמפות, הנמכות מדרכה).
- **יזמות חברתיות מלוות:** הקמת "פרלמנטים של צועדים" – קבוצות הליכה שבועיות מודרכות לפיתוח חברה וקשרים בין-אישיים, המקלות במיוחד על יציאתם של אלו הממעטים לצאת לבדם.

7. תשתיות פיזיות נדרשות

היזומה נשענת על הגדרה קפדנית של רדיוס הנוחות הפיזי של התושב המבוגר:

- **רציפות ישיבה תכופה:** מיקום ספסלים, כיסאות או נקודות מנוחה ארגונומיות במרחק מקסימלי של 70 מטרים זה מזה, המאפשר "רשת ביטחון" לבעלי ירידה בניידות.
- **אספקת מים מוסדרת:** ברזיית מים קרים ונגישה בכל 400 מטרים לאורך תוואי המסלול.
- **בטיחות ואקלים:** מעברי חצייה מוגנים, מדרכות רחבות וללא מכשולים, צל רציף (באמצעות עצים או סככות) ותאורת לילה חזקה ונעימה.
- **סימון דרך חזותי:** מערך שילוט בגובה העיניים וצביעה אמנותית של הספסלים, המבהירים לצועד בכל שלב שהוא נמצא על "המסלול הבטוח".

8. שלבי הקמה ויישום (פיילוט)

- **שלב א': עבודה מקדמית ומיפוי שותף**
 - הקמת צוות התכנון וקיום סיורי שטח יחד עם התושבים המבוגרים למיפוי ספסלים קיימים, נקודות צל ו"מפת הרכילות והעניין" השכונתית.

- רתימת בעלי העסקים לאורך התוואי הנבחר והגדרתם כ"תחנות עגינה ומפגש קהילתי".

• **שלב ב': ביצוע טקטי והתנעה (שנה ראשונה)**

- צביעת הספסלים וסימון השביל במקטע פיילוט מרכזי ביישוב, לצד השלמת תשתיות פיסייות חסרות (כגון הוספת ברזיות או ספסלים בנקודות שבהן המרחק עולה על 70 מטרים).
- השקת המסלול באירוע צעידה יישובי פתוח וחלוקת מפות המסלול במרכזים הקהילתיים.

• **שלב ג': ביסוס, מעקב והרחבה (שנה שנייה)**

- בחינת השימוש במסלול באמצעות משוברים מנאמני השטח וניתוח נקודות העצירה הפופולריות.
- הרחבת רשת השבילים לשכונות נוספות ביישוב וחיבורם למערך המידע הדיגיטלי העירוני.

9. ביסוס תיאורטי / סקירת ספרות קצרה

המודל מבוסס על תיאוריית שלוש הפעילויות במרחב הציבורי של האדריכל יאן גהל (Jan Gehl). גהל טוען כי בעוד שפעילויות הכרחיות מתקיימות תמיד, "פעילויות אופציונליות" (כמו טיול או יציאה לצעידה) ובהמשך "פעילויות חברתיות" (שיח, פגישת חברים, עצירה ברחוב) יתרחשו אך ורק אם המרחב מציע תנאים פיזיים איכותיים ונוחים.

צמצום מרחקי הישיבה ל-70 מטרים וצביעת הספסלים מהווים כלי מובהק של **תכנון טקטי** המשנה את תפיסת הבטיחות של המשתמש ומעודד בעלי ירידה בניידות לצאת מביתם. היוזמה נשענת בנוסף על הקונספט הסוציולוגי של "המקום השלישי" (The Third Place) של ריי אולדנבורג – אותם מרחבים שאינם הבית או העבודה, אלא עוגנים קהילתיים לא פורמליים (כמו בית הקפה השכונתי או הספסל הקבוע) שבהם מתנהלים חיי ה-חברה, החלפת המידע וההפגה של הבדידות בקרב קבוצת השווים.

10. השראה

התוכנית שואבת השראה מפרויקטים עולמיים של "רשתות הליכה לגיל השלישי" (כמו מודל ה-Green Links והליכתיות הגיל השלישי בערים אירופאיות מובילות). פרויקטים אלו מוכיחים כי כאשר המרחב מרושת בצורה צפופה בפתרונות מנוחה, ומסומן בצורה חווייתית המשלבת את העסקים המקומיים, הרחוב הופך ממרחב תנועה מאיים לחלל שהייה ומפגש מוגן עבור מבוגרים בודדים והממעטים לצאת, המהווה השראה לכל רשות המבקשת לבסס עיר ידידותית גיל הלכה למעשה.